

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, ст. викладач Гребенюк О. В.

Павленко А. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

В умовах сьогодення пріоритетним завданням освіти в закладах дошкільної освіти стає формування життєво компетентної особистості. Зокрема важливим фактором є формування її як представника соціальної спільноти, яка здатна відповідально ставитися до себе, оточуючих, дає звітність за свої слова та вчинки. Враховуючи той факт, що всі базові якості особистості закладаються в дошкільному віці, можемо з впевненістю сказати, що й основи відповідальності формуються в цей період. Свій перший суспільний досвід дитина здобуває у тісній взаємодії з дорослими та іншими дітьми в різних соціальних інституціях, де вона навчається вибудовувати свої взаємини з іншими, помічати поруч іншу людину, відчувати її настрій, емоційний стан, відповідально ставитися до своїх дій та намірів.

У «Базовому компоненті дошкільної освіти», зазначено, що на кінець дошкільного періоду «дитина має проявляти такі особистісні якості (самостійність, відповідальність, працелюбність, лідерство, людяність, спостережливність та інші) у взаємодії з іншими людьми» [1, с. 17].

Психолого-педагогічні аспекти формування відповідальності і шляхів педагогічного впливу з метою розвитку цієї якості були предметом дослідження багатьох науковців різних часів (Л. Божович, Г. Ващенко, О. Кононко, М. Машовець, В. Мухіна). Ми суголосні з думкою О. Кононко про те, що відповідальність – це відповідність між моральною діяльністю особистості та її обов'язком, розглянута з точки зору можливостей цієї особистості, оскільки «відповідальність являється як сукупністю об'єктивних суспільних вимог до особистості, так і своєрідним суб'єктивним станом свідомості» [2, с. 46].

З огляду на все зазначене вище, актуалізується необхідність у висвітленні проблеми формування відповідальності у дітей дошкільного віку та розкритті методичних засад формування цієї моральної якості.

В. Мухіна зазначає, що «відповідальність – риса особистості, яка виступає сутнісним показником її моральної вихованості і регулює поведінку» [4]. Ми погоджуємось з даним твердженням, оскільки вважаємо, що відповідальність є загально соціальною категорією, яка формується на основі знань про моральні норми і правила поведінки.

Моральний розвиток дітей дошкільного віку відбувається поступово та піддається впливу з боку дорослих. Прояви відповідальності з'являються ще у ранньому дошкільному віці, і поступово ця якість стає більш зрілою. Спочатку дітям характерне бажання бути «хорошими» і отримувати за свою поведінку різні заохочення. Норми моралі для дитини в цей період щось зовнішнє, вона виконує правила, встановлені дорослими, з чисто егоїстичних міркувань. Спочатку дитина поводить себе «добре», аби уникнути покарання. В молодшому дошкільному віці дитина уже засвоює правила колективного життя й дотримується їх, хоча ці правила нею недостатньо усвідомлені. Починаючи зі старшого дошкільного віку діти дотримуються правил не через те, що «так треба», а, насамперед, тому, що це «відповідає їх власним усталеним поглядам». Вони перестають орієнтуватися на задані норми й правила та починають прислухатися до внутрішніх мотивів.

На основі проведеного теоретичного аналізу науково-методичної літератури пропонуємо знання дітей, що складають основу відповідальності, які розподілені на такі групи:

1. знання про норми поведінки серед суспільства;
2. знання про правила організації та здійснення різних видів діяльності;

3. знання про емоційні стани людей, що виникає в результаті взаємодії з іншими людьми; причини їх виникнення;

4. знання про обов'язки людей в соціумі [3].

Першу групу знань про прийняті норми поведінки та взаємин у суспільстві дитина отримує через спостереження за поведінкою та діями батьків. Оскільки вони для дитини є авторитетом, то їх поведінка стимулює дитину до наслідування. На нашу думку, саме через це на батьків покладається велика відповідальність за власну поведінку та зміст знань дітей про норми і правила моральної поведінки.

У дітей дошкільного віку моральна відповідальність виявляється в тому, які цілі ставить дитина, які засоби для їх вирішення вибирає, чи враховує інтереси тих людей що знаходяться поряд, чи вимагає винагороду за власну поведінку, що відповідає моральним нормам. Відповідальність насамперед характеризує самостійність моральних рішень у конкретних ситуаціях вибору і в цілому – спрямування поведінки, активності дитини.

Формування відповідальності у дітей дошкільного віку відбувається у процесі доцільно організованого освітнього процесу.

Виховання відповідальності відбувається під час залучення дітей до виконання доручень. Наприклад, можна застосовувати чергування у їдальні. Дітям пояснюють коло обов'язків чергового, показують приклад виконання тих чи інших дій. Те, що дитина розуміє роль чергового, ще не означає, що вона приймає її та покладає на себе відповідальність за результат діяльності. Однак отриманий таким шляхом результат його участі можна вважати важливим проявом відповідальності на початковій стадії її становлення.

Дуже важливо також ставити перед дитиною чіткі завдання. За потреби слід допомагати їх виконати, щоб дитина отримала задоволення від того, що зробила, і зрозуміла, що це важливо не лише для неї, а й для інших. Якщо ж дитина не сумлінно виконає завдання, то відчуватиме почуття сорому: так дитина вчитиметься відчувати відповідальність за зроблене.

Також розвиток відповідальності відбувається в ігровій діяльності. Саме під час гри дитина бере на себе відповідальність за чітке дотримання її правил і тим самим сприяє успішному розгортанню ігрового сюжету. Спочатку вона лише підсвідомо відчуває, що дотримання правил забезпечує успішність гри, а згодом усвідомлює – в разі порушень правил, гра перестає приносити задоволення її учасникам та зникає.

Як показує власний практичний досвід, дітям не дуже до вподоби прибирати робочі місця, але вони поступово привчаються виконувати такий вид діяльності, спершу орієнтуючись на ставлення дорослого та його оцінку. Поступово такий досвід діяльності формує звичку відповідального ставлення до праці. Усвідомлення значущості своєї праці для себе та інших формує впевненість дитини у власних силах, закріплює цю якість як необхідну у власній поведінці.

Важливу роль у формуванні відповідальності відіграють герої мультфільмів, оскільки вони яскраво демонструють приклади моральної поведінки та взаємин в суспільстві. Варто порекомендувати мультфільм за сюжетом відомої казки такий, як «Гуси лебеді», який вчить дітей нести відповідальність за свої слова, вчинки та рідних людей. Яскравим прикладом мультфільму про відповідальність є «Червона шапочка», наскрізною лінією якого є відповідальність за свої близьких та за власну безпеку.

Також великий вплив на формування відповідальності відіграють оповідання В. Сухомлинського. Наприклад: «Соромно перед соловейком», «Як Миколка став хоробрим» виховують почуття відповідальності до природи. Вони у простій та доступній пояснюють дітям необхідність шанобливого ставлення до природи та формують знання власної відповідальної поведінки у природі. Автор залишає читачам для роздумів критику чи схвалення поведінки героїв. Таким чином відбувається самовиховання.

Отже, варто зазначити що для того, щоб сформувати у дитини дошкільного віку почуття відповідальності, насамперед необхідно: орієнтуючись на базові потреби дитини у любові та визнанні, викликати й закріпити у неї емоційну потребу у моральній поведінці; надати чіткі знання про норми і правила моральної поведінки, що веде до встановлення дружніх взаємин з

оточуючими та забезпечити можливість діяти відповідно до норми моральної, відповідальної поведінки. Таким чином можна стверджувати, що тільки за умови комплексного та творчого підходу батьків і учасників освітнього процесу ЗДО до розв'язання завдань формування моральних норм та цінностей у дітей дошкільного віку, можна досягти сформованості почуття відповідальності.

Список використаної літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні: науковий керівник: Т. О. Піроженко. Київ : Видавництво, 2021. 38 с.
2. Беленька Г. В. Формування відповідальності у дошкільників. Педагогічний процес: теорії і практики. 2015. №1 – 2. С. 46 – 47.
3. Виховуємо відповідальність у дошкільників – [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://lib.iitta.gov.ua/709805/1/Gurleva_\(2012\)_Vykhovuiemo_vidpovidalnist_u_doshkilnykiv.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/709805/1/Gurleva_(2012)_Vykhovuiemo_vidpovidalnist_u_doshkilnykiv.pdf)
4. Чинники виховання відповідальності – [Електронний ресурс] – Режим доступу: file:///C:/Users/Valerka/Downloads/NiO_2014_10_6.pdf

Науковий керівник: доктор пед. наук, професор Гнезділова К. М.

Петренко І. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

РОЗВИТОК МОВЛЕННЕВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Актуальність проблеми дитячої творчості є важливим питанням на сучасному етапі. Аналіз та дослідження вчених дозволяють визначити необхідність і можливість розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку. Мовленнєвотворча діяльність є важливим та трудомістким видом творчої діяльності, що посідає особливе місце серед творчих проявів дошкільників і потребує взаємодії різних психічних функцій. Проблема розвитку мовленнєвотворчої діяльності через складність і багатогранність природи мовленнєвих явищ суміжна з педагогікою і психологією, лінгвістикою, психолінгвістикою та літературознавством.

Вчені зазначають, що вплив творчості на становлення повноцінної особистості, здібностей дитини, її потреб та мотивів поведінки займає важливий етап у її розвитку. Дошкільний вік визначається як особливо сприятливий для розвитку творчості, у тому числі й мовленнєвої (О. Белкіна, Н. Ветлугіна, Л. Виготський, Н. Георгян, В. Давидов, О. Дронова, О. Запорожець та ін.).

Творча мовленнєва діяльність виникає в дошкільному віці у процесі спілкування дитини з однолітками та дорослими, активного пізнання нею навколишнього світу. Відбувається вона на рівні зв'язного висловлювання і є наступним після словотворчості етапом, на якому дитина здобуває знання про мову і мовлення, творчо опановує мову.

У мовленнєвотворчій діяльності у дітей визначається вміння виявити творчу уяву, естетичну чутливість, емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього світу. Існує думка, що завдяки мовленнєвій культурі визначається рівень психічного розвитку, мовленнєвої компетентності, внутрішнього духовного і душевного стану, вираження переваг та інтересів дітей, а також вона є засобом їхнього художньо-естетичного, інтелектуально-творчого розвитку, формування креативного начала кожної особистості [2].

Виникнення мовленнєвотворчої діяльності потребує необхідних умов. Найвагомим засобом її формування є художнє слово, яке дає дитині найкращі приклади з літературного мовлення, спонукає до пробудження яскравих художніх образів, викликає яскраві емоційні переживання, глибокі почуття та активізує творчу самостійну діяльність.

За способом організації можна виокремити колективну, групову та індивідуальну мовленнєвотворчу діяльність [4]. На підставі поєднання мовленнєвотворчої діяльності з різними видами художньої діяльності, до складу яких вона входить, дослідниками було виділено образотворчо-мовленнєву, театральну-мовленнєву, музично-мовленнєву та